

WARD VE GAI SOSYAL DÜŞÜNCE

YAZAN :

Emory S. BOGARDUS

ÇEVİREN :

Doç. Dr. Adnan GÜRİZ

Lester F. Ward (1841 - 1913) ismi, sosyal düşüncenin eski ve yeni dönemleri arasında yer alır. Ward, hem eskiye hem de yeniye aittir. O, Comte'cu pozitivizmi benimsemiş ve kısmen de Spencer'in tekâmülcü prensiplerine istinad ederek kendi sistemini kurmuştur. Ancak, Spencer'in laissez - faire fikirlerine ve özellikle eğitim konusundaki tekâmülcü determinizm'ine itiraz etmiştir. İhtimal ki onun en dikkati çekici faaliyeti, Spencer'in görüşlerini kabul etmiş olan bir sosyal düşünce âlemine, ani bir tesirle, yeni bir düşünce metodunu kabul ettirmesi olmuştur.

Ward sosyal gayeciliğin ateşli bir taraftarı olmuştur. İnsanlar, tabiat vetiresini tâdil edebilirler, bozabilirler veya süratlendirebilirler. Ward dünyanın ilgisini dinamik sosyoloji kavramına çekmiştir. Hernekadar sosyal statige ilgi duymuşsa da, başlıca düşüncesi, insanın aklını kullanarak sadece tabii dünyayı değil, sosyal dünyayı da değiştirebileceği fikri üzerinde toplanmıştır. İnsan sadece tabii kuvvetleri sosyal amaçların hizmetine koymakla kalmaz, aynı zamanda daha ileriye giderek sosyal kuvvetleri sosyal amaçlar için çalıştırabilir. İşte bu sebepten dolayıdır ki, Ward, monist felsefe anlayışına ve yanlış psikolojik başlangıç noktalarına rağmen, dünya sosyolojisinde yeni çığır açanların en büyüklerinden sayılmaktadır.

Lester F. Ward Illinois'te, Joliet'te doğmuştur. Sınırlı bir eğitim yaptıktan sonra önce bir çiftlikte çalışmış, daha sonra da araba tekerlekçiliği yapmıştır. Kitaplara olağanüstü bir ilgi göstermiş ve geniş ölçüde kendi kendini yetiştirmiştir. Devlet memuru olarak kırk yıldan fazla çalıştıktan sonra, iç savaş sırasında şerefli şekilde görevinden ayrılmıştır. Ward, hükümet hizmetinde jeolojist ve paleontolojist olarak çalışmış ve gayretli, tesirli bir çabayı devlet memuru olarak gösterdiği gibi, şümüllü bir sosyal düşünce sistemini düşünmeğe ve kaleme almağa da zaman bulmuştur.

Ward'un sosyoloji hakkındaki basılı eserleri, Dinamik Sosyoloji (Dynamic Sociology, 1833) ile başlamış ve Kozmoza Bakışlar (Glimpses of Cosmos, 1913) ile sona ermiştir. Bu son eser, birinci cildi müstesna, ölümünden sonra yayınlanmıştır. Bu iki eserin arasında yayınlanan başlıca kitapları sırasıyla, Nazari Sosyoloji (Pure Sociology), Tatbiki Sosyoloji (Applied Sociology) ve Medeniyette Ruhsal Faktörler (Psychic Factors in Civilization) isimlerini taşır.

Ward, konusunda sahib bulunduğu tesirli hâkimiyet ve «müthiş zihni kuvvet» ile dikkati çekmiştir. 1906 yılında altmış beş yaşında bulunduğu sırada istisnai bir denemeye girişmiş ve sosyoloji öğretimi yapmıştır. Ölümüne kadar, yedi yıl süre ile, Brown Üniversitesinde Sosyoloji profesörü olarak çalışmıştır. Karısının yorulmak bilmeyen yardımıyla desteklenmişti. Bunun delili, karısı tarafından tutulan «Tenkidler ve Gazete Haberleri», «Yazarın El Yazısı ile Yazılı Mektupları» ve «Biyografi» isimli dosyalardır.

Dinamik sosyoloji

Ward'ı Dynamic Sociology (Dinamik Sosyoloji) isimli eserini yazmaya yönelten sebep, 1875 yılından önce, sosyal ilmi düşüncede esaslı bir verimsizliğin mevcut olduğunu müşahede etmesidir. Ward, Herbert Spencer'in popüler fikirlerinin geniş ölçüde statik olduğunu, Spencer'in Amerikalı taraftarlarının pasif bir dinamizmi savunduklarını görmüştü. Ward, toplum biliminin gerçek şekilde tesisinden önce aktif dinamik faktörlerin tarif edilmesi gerektiğine inanıyordu. Ona göre, insanlığa faydalı olmayan ilmin hayatiyeti yoktu. Sosyolojiyi bu cansız durumundan kurtarmak için Dynamic Sociology'yi yazdı. Ward, sosyal fenomenlerin, «bizzat toplum tarafından, kendi faydası için düzenlenebileceği» düşüncesindeydi. Onun Dynamic Sociology'deki başlıca tezi, «genel eğitimin, hemen gerçekleştirilmesi gerekli, diğerlerini gölgede ve ikinci plânda bırakan bir sosyal ödev olması lüzumuna» dayanıyordu. Gerçek manada ileri ve yaygın, bilimsel halk eğitimi üzerinde ısrarla durmuştu. Ward, toplum üyelerinin yüzde birinin bilimsel araştırmanın ortaya koyduğu hakikatlerin ancak yüzde birinden faydalanabildiğini, bu yüzden on bin gerçekten ancak birinin lâıyık ile anlaşıldığını belirtiyordu.

Ward, iki esaslı prensibin gelişmesinin, insan bilgisinin sistematik organizasyonu ile mümkün olacağını belirtmektedir. Bu pren-

siplerden birisi, bütün fenomenlerin birbirine bağlılığına, diğeri de insan neslinin tekâmüle elverişli olmasına dayanmaktadır.

Bilimler arasında en yüksek ödev sosyolojiye düşmektedir. Sosyoloji mahiyeti itibariyle insan neslinin tekâmülünü sağlamaya yönelen bütün gayretlerin temelidir. «Bütün görüşleri, insanın iyiliğinde toplayan yüksek faydacı prensibin tek amacı, diğer ilimlerin hizmetinde olduğu insan hayatının ilmini kurmaktır. Bu ilim sosyoloji isim ve şeklini alır.»

Sosyal düşünceye hakim olan Spencer'in savunduğu *laissez-faire*, Ward'un buna karşı durmak için en üstün fikri kuvvetlerini meydana koymasına sebep olmuştur. Ward, tabii kuvvetleri, mutlak tekâmül ameliyesinin yalnızca unsurları sayan görüşe itiraz etmiştir. İnsanı hayvanlardan ayıran farklığın, psikolojik tabiatın tekâmülü yani akıl ve idrâk olduğunu, Ward söylemiştir. İnsanın psikolojik tabiatının tekâmülü sayesinde, kör gelişme kuvvetlerinin işleyişini düzenlediğini ve onlara hâkim olduğunu Ward göstermiştir. Bu sebepten, *laissez-faire* doktrini yalnızca yanlış değil, yani zamanda yıkıcı bir mahiyet taşımaktadır ve sosyal gelişmeye engel olmaktadır. Ward'a, göre toplum kendi kendini düzeltbildiği gibi bu amaca yönelmesi de gereklidir.

Genel gelişme kanunlarına bağlı bulunan pasif ve negatif gelişme ancak tabii hürriyet içinde faaliyette bulunan sosyal kuvvetler tarafından temsil edilir. Aktif ve pozitif gelişme, suurlu sosyal düzen tarafından idare edilen sosyal kuvvetlerce temsil edilir; sosyal dinamik sosyal gelişme kanunları ile uğraşır. Sosyal dinamik iki türlü incelemeyle ilgilenir. Bunlardan birisi, tabii kanunların tesiri altında toplumda meydana gelenleri tahlil ve tasvir ederek nazari sosyoloji ismini alır. Nazari sosyoloji, toplumun nasıl olması gerektiği ile uğraşmaz, yalnızca teşhis amacını güder. Toplum fenomenlerini ve kanunlarını oldukları gibi tasvir eder. Bu incelemelerin diğeri, insan arzusunun tabii sosyal kuvvetlere uygulanmasını araştırır ve tatbiki sosyoloji ismini alır. Aktif ve pozitif kuvvetlerin toplumun tabii gelişmesine uygulanması tekniğini araştırır. Bu yol, «tamamen insanın hareketine bağlı olan» ve insanî karakter taşıyan özelliğe sahiptir. Tatbiki sosyoloji, sosyal amaç ve sonuçlarla uğraşır.

Nazari sosyoloji, toplumun spontane gelişmesini tasvir ettiği halde, tatbiki sosyoloji toplumun spontane gelişmesini hızlandırma-

ğa yönelen sun'i araçlarla ilgilidir. Nazari sosyoloji sonuçlarla, tatbiki sosyoloji gelişme ile ilgilenir. Fakat tatbiki sosyoloji sosyal reform demek değildir, «sosyolojik prensipleri uygulamaz, onların nasıl uygulanabileceğini göstermeğe çalışır.» Sosyal harekete yön verecek prensipleri açıklar. Bu prensiplerin sosyal ve siyasi bakımdan uygulanması sosyal reformdur.

Böylelikle, tabii ve sun'i gelişme arasındaki farklılık görünür hale getirilmiş olur. Bunlardan birincisi kör bir büyüme, ikincisi ise gayesi olan bir gelişmedir. Bunlardan birisi genetik, diğeri ise teleolojiktir. Birisinin ayırıcı özelliği çoğalan farklılaşma, diğerininki tahmindir. Sun'i gelişme, tabii gelişmeden üstün sayılır.

Ward, monistti. Gök cisimlerinin hareketlerinden başlayarak sosyal âdet ve kanunların değişmelerine kadar tabiatın mutlak birliğine inanıyordu. Hayatı «maddenin bir özelliği» sayıyor ve gerçeği bir yana bırakarak «hayatı propalazma kütesini meydana getiren molekül hareketlerinin sonucu» zannediyordu. Ruhî fenomenlerin «beyin ve sinir sistemini teşkil eden maddi moleküllerle, dış dünyanın maddi amaçları arasındaki münasebetler» demek olduğuna inanıyordu. Akıl, münasebetleri düzenleyici nitelik taşıdığından, gayri maddi olmakla beraber maddeye dayanıyordu. Bununla beraber, münasebetler, maddenin özelliklerini teşkil ederler ve bu sebepten akıl hayat gibi maddenin bir özelliğidir. Ward'un monist görüşünü desteklemek için başvurduğu mantıki oyunların uzunluğu hatasının delilini teşkil eder.

İnsanın menşei

Comte'un aksine, Ward insanın menşei bakımından antisosyal ve tamamen egoist olduğu kanaatini taşıyordu. İnsan, varlığının en eski devresinde yalnız veya küçük gruplar halinde yaşamaktaydı. Organik veya inorganik yıkıcı kuvvetler tarafından çevrilmişti. Dünyaya ve yırtıcı hayvanlara karşı fiziki bakımdan hemen hemen çaresiz olduğunu anlamıştı. İnsanların bazıları, fiziki çaresizliklerini akıllarını kullanarak yendiler, yırtıcı hayvanların hücumlarına akıl ve kurnazlıkla karşı koymaya, hayatta kalmaya, nesillerini devam ettirmeye muvaffak oldular. Kurnazlıklarının ilerlemesi ile beraber vücutlarına göre beyinlerinin hacmi büyüdü ve aynı zamanda beyin yapıları gelişti. Beyin yapısının gelişmesi, toplumun faydalarını anlamak için gerekli ilk şarttır. İnsanlar, birliğin faydalarını çabuk

anladılar ve sosyal hayatın münzevi ve otarşik safhasından ikinci safhaya yani disiplinli bir topluluk safhasına yükseldiler. Mahiyeti itibariyle zorlamaya dayandığı için bu ikinci safha, daimilik unsurlarına sahip değildi. Birleşmeye olan temayüllere sık sık muhalefet edilir ve bu temayüller bazan sınırlı tabii yiyecekler için yapılan mücadele yoluyla yenilirdi. İnsanın en eski atalarının münakaşacı ve geçimsiz yaratıklar olduğunu iddia ederken Ward, ilmi verilerin ötesine gitmiştir. Altruizm'in egoizmin sonucu olduğunu ileri sürerken de Ward bilimsel düşünceyi ihlâl etmiştir. Muhtemel olan egoizmin ve altruizmin aynı şekilde ve kısmen farklı sebeplerin tesiri altında gelişmiş olmasıdır. Ward, altruizmin, egoizmden daha yüksek fakat daha az tesirli bir kuvvet olduğunu savunmuştur. Egoizm, insanın hazzını artıran ve rahatsızlığını azaltan bir istek olduğu halde altruizm, aynı şeyleri diğer insanlar için isteme duygusudur.

Ward, duyguların insan varlığının en dinamik unsurları olduğuna inanmıştır. Duyguların akıldan daha, kuvvetli olduğu «tarihteki bütün büyük hareketlere kuvvetli duyguların takaddüm ve eşlik etmesi» gerçeği ile belirir. Duyguları en kuvvetli olan kişiler, toplumun karakteri ve şekli üzerinde en büyük tesiri yapmışlardır. Tamamen akli duygu, çoğunluğu sürüklemek bakımından doğrudan doğruya yeterli olamaz.

Duyguların akıl üzerindeki hâkimiyetinin sayısız pratik örnekleri mevcuttur. Neticenin fena olduğu hallerde, gerekli reformlar aynı şekilde izah edilmelidirler. Müesses hükümete ait ilk esasların kullanılması insan toplumunda üçüncü safhanın başlangıcını gösterir. Kabileler, korunma amacıyla merkezi kontrol altında birleşmişlerdir. Zor veya fayda sebebiyle, korunma yüzünden kabileler bir araya gelmişler ve böylece sosyal organizasyonlar genişlemiştir. Bununla beraber barışı korumak maksadıyla kurulan hükümet, dış savaşın en önemli sebeplerinden birisi haline gelmiştir. Hükümetler, istibdat düzeni ve toprak açlığı halkları tüketici savaşlara sürüklemiştir. Dünya hâlâ bu üçüncü safhada bulunmaktadır.

Ward'a göre, bir gün, milletler arasındaki savaşlar sona erecek, milli tarafgirlikler zayıfayacak, dil ayrılığı yenilecek ve bütün hükümetler muhtemelen tek bir hükümet içinde birleşecektir. Bu safha, toplum hayatının dördüncü ve ideal safhasını meydana getirecek fakat gelecek asırlar içinde gerçekleştirilemeyecektir. Ward, çağdaş milli devrenin kosmopolit bir devir tarafından takip edilece-

ğine inanıyordu. Ona göre, insancı duyguların nihai zaferi aynı zamanda «pratik faydanın şimdiki dil engelini, milli gururu, ve tabii ayrılıkları yenmesinin ve bütün milletleri tek bir siyasî organizasyonu bulunan geniş bir sosyal bütün içinde birleştirmesinin» zaferi olacaktır.

Sosyal kuvvetler

Ward'un sosyal gelişme konusundaki tahlili, sosyal kuvvetler hakkındaki görüşüne dayanır. İlk sosyal kuvvet arzudur. Arzu, belli bir zamanda tatmin edilmeyen fitri bir saikin ifadesidir. Tatmin arzusu için yapılan bu mücadele arzuyu meydana getirir ve toplum hayatının itici gücü olur. «Arzu, bütün insan hareketlerinin temelidir.»

Arzular çeşitli ve karmaşık olmakla beraber sınıflandırmaya elverişlidirler. Birisi beslenme ve diğeri neslin devamı olmak üzere iki temel ve ilkel arzu vardır. Bunlardan birincisinin amacı, ferdin korunması, ikincisinin amacı ise türün korunması ve devamıdır.

«Bütün yaratıkların ilk arzusu beslenmedir.» Bu arzu bütün hayat boyunca hâkimiyetini devam ettirir. Ward, insanlığın başlangıçta sadece geçim vasıtalarını sağlamak için binlerce yıl çaba sarfettiğini ve tabii yiyecekler kâfi gelmediği zaman insanın yaratmak ve çalışmak ile ölüm arasında bir tercih yapmak durumunda kaldığını ileri sürmüştür. Bir yerde çok sayıda insanın toplanması, bu insanların bir kısmının göç etmesini veya diğerlerinin emekleri vasıtasıyla daha fazla ürün için tabiatı zorlamalarını gerektirmiştir.

Beslenme isteği insanı çalışmaya yöneltmiştir. Fakat, çalışma insan için tabii bir durum olmayıp, gayri tabii ve üzücü bir durumdur. Devamlı açlık tehlikesi insanı çalışan bir varlık durumuna getirmiştir. Ancak çalışmanın faydalı olması için, devamlı şekilde yapılması ve belli bir amaca yönelmesi gereklidir. Devamlı yapılan ve belli bir amaca yönelen çalışma icadın esası ve emeğin en faydalı ve en yüksek şeklidir. Kanadı, pençesi veya hücum ve savunma için kıymetli silahları olmayan insan için, gelişme bakımından elverişli olan ve kendi sınırlılığını yenip tabiatı hükmetmesine yarayacak tek ilerleme yolu, icadda bulunmaktır.

Veblen'in üzerinde durduğu sanatkarlık içgüdüsüne Ward fazla önem vermemiştir. İnsan yapmak, elde etmek ve aktif olmak arzusuna sahiptir ve bunların yardımıyla can sıkıntısının tesirlerinden kurtulabilir. Tabiatın kaba malzemesinin, akli ve eli vasıtasıyla sanat eserleri haline geldiğini görerek sınırsız bir hazza kavuşur.

Bununla beraber, beslenme ihtiyacı, araçların icadında ve aylık günlerine karşı yiyeceğin depo edilmesinde en önemli faktör olmuştur. Bu araçlar ve depolar, mülkiyeti meydana getirmiştir. Mülkiyet, derhal kuvvetin bir temsilcisi olmuş ve iktisap kanunu kısa zamanda büyük önem kazanmıştır. Mülkiyete sahip olmak için şiddetli rekabet ortaya çıkmıştır. «Metod için değil fakat amaç için, vasıta için değil fakat son gaye için büyük bir rekabet mevcut bulunuyordu.» Asırlar boyunca ve zamanımıza kadar, servet elde etmeyi meşru sayan ahlâk görüşü, hayatın diğer safhalarında gördüğümüz ahlâk sistemlerinin seviyesine nadiren erişmiştir.

Sosyal aldatma

Aldatma, ilk önce ortaya çıkmıştır. Hayvanları yakalamak ve ehlileştirmek veya öldürmek maksadıyla aldatırız. Bir diğer insanı, aldatır ve onun güçlkle elde ettiği mülkü elinden alırız. Toplum, aldatmayı, bir ferd diğer ferdlerin saadetine karşı kullandığı zaman dahi övgüye lâyık bulmuş ve «iyi pazarlık edeni» şereflendirmiştir.

Ward, uygulanacak usul söz konusu olmaksızın mülk sahibi olmak isteğinin her zaman olduğu gibi kuvvetli bulunduğunu belirtmiştir. Bu konuda ortaya çıkan değişiklik sert usullerin yumuşatılması, pazarlığı düzenleyen uyulması mecburi kanunların ortaya çıkması ve insanların aldatmayı ancak belli sınırlar içinde yapabilmeleri şeklinde olmuştur. İktisap isteği «fakirlerin daha fakir ve zenginlerin daha zengin olması» ve istihsalde bulunmayan zenginlerin sayısının istihsalde uğraşan zenginlere kıyasla nisbi şekilde artması gibi büyük sosyal kötülüklerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Diğer yandan, çalışmadıkları için fakir olanlar, fakir ve çalışkan olanlara kıyasla küçük bir miktara ulaşmaktadır.

Mülk sahibi olma arzusunun doğurduğu kötülükler insan kalbinin yumuşatılması yoluyla önlenemez. Ward, mülk sahiplerinin elinden mülklerini alarak, bunları mülk sahibi olmayan herkesin fayda-

sına bırakmanın imkânsız hale getirilmesinin, bu türlü davranışın, en yüksek gelişmeyi sağlama amacına aykırı olduğunun sosyal bilimler yoluyla öğretilmesinin, tarafı idi.

Ward, para sahibi olma temayülünün en faydalı ve aynı zamanda «en bayağı ve ucuz zihni vasıflardan» birisi olduğu kanaatini taşıyordu. Ona göre, para sahibi olma isteği, endüstri ve ticaretin saiki olduğu gibi fikrî araştırmalar için gerekli boş zamanı sağlamakta, araştırmayı, icadı ve keşfi teşvik etmekte, büyük ekonomik teşebbüslerin kuruluşuna mesned olmakta ve medeniyetin ilerlemesinde önemli bir kuvvet ödevini yerine getirmektedir. Medeniyet son derece sun'î bir mahiyet taşıdığı için, para sayesinde insanın arzuladığı çeşitli şeyleri alması kabil bulunmakta ve bu yüzden para sahibi olmak için büyük emek sarfedilmektedir.

Diğer taraftan, para sahibi olmak esas itibariyle aşağılık bir haz sağlar. İnsanı çoğu zaman haris yapar. Sosyal bakımdan meşrulaştırılması güç olan bir para eşitsizliğine sebep olur. Ahlakî bakımdan paraya sahip olmak için yapılan mücadele insanlığın büyük talihsizliği olmuştur. Bu sebepten, birçok çocuk sınırsız bolluk içinde gözlerini milyoner olarak açtığı halde, aynı derecede değerli pek çok çocuk da sefalet dünyasının dilencileri olarak doğmaktadır. Ward, kapitalizmin sun'î eşitsizlikler ve sosyalizmin de sun'î eşitlik yarattığı kanatında idi.

Sosyal asalaklar

Toplum, sanayi ile uğraşanlar ve uğraşmayanlar yani parazitler olmak üzere iki temel sınıfa ayrılmaktadır. Sanayi ile uğraşmayanlar, çeşitli kurnazlıklara başvururlar. Sanayi ile uğraşmayanların belli başlı iktisap yolları, soygunculuk, hırsızlık, savaş, siyaset, rahiblik ve inhisardır. Yukarıda açıklanan sanayi ile uğraşmayanların iktisap yolları tarih sırasına göredir.

Soygunculuk en bayağı iktisap usulüdür. Hırsızlık da kurnazlığın en iptidai şeklidir. Grup milliyetçiliğini uyandıran fetih savaşları da büyük ölçüdeki soygunculuktan başka bir şey değildir. Savaşta kurnazlık ve hainlik stratejinin doğumunda rol oynamıştır. Devlet adamlığı ekseriyetle, birkaç keskin zekalı insanın bencil teşebbüsleri olarak vasıflandırılmıştır. Devlet adamları, bir çok insanın ihtiyaçlarını karşılamak için usuller bulurlar ve «minnettar, iyi-

lik görmüş toplumdandır» kendileri için mükâfatlar sağladılar. Rahiplik, Brahman, Buda, Osiris, Ormuz, Muhammed ve İsa'nın rahipleri tarafından temsil edildiği şekilde, başarılı iktisap usullerini geliştirmiştir. Rahipler çoğu zaman ölümün kapısında durduklarını, ölüm sebebiyle felâkete uğramış ve korkmuş insanlara ölümden sonra saadet vaad ettiklerini söylemişlerdir.

İnhisar, geçim maddelerinin azlığından faydalanır veya sun'i ve yanlış azlık yaratır. Ulaştırma, maliye, kambiyo, iş ve istihsal alanlarında teşkilatlanmıştır.

Sanayi ile uğraşmayanlar, sanayi ile uğraşanlara kıyasla daha iyi işbirliği yaparlar. Sanayi ile uğraşanlar işbirliğinin prensiplerini iyi şekilde anlamadıkları gibi, bu prensipleri uygulamak hususunda da gerekli maharete sahip değildirler. Sanayi ile uğraşanlar uğraşmayanlara kıyasla daha az eğitim görürler, okulda geçirecekleri zamanı çiraklıkta harcarlar. Çiraklık devresinden sonra başlayan ağır çalışma, çiraklara fikri gelişmeleri için az zaman ve enerji bırakır. Ward, işbirliğini üstün bir zekanın sonucu olarak açıklarken, aileden ve topluluktan gelen ve bunlarla ilgili bulunan sosyal saikleri ihmal etmiştir. Gene Ward, rekabeti tabii ve işbirliğini sun'i olarak vasıflandırırken gerçeğin tamamını görememiştir. Bununla beraber, Ward, işbirliği yapanların rekabet edenlerin zararına geliştiğini gerektiği şekilde müşahade etmiştir. Aynı şekilde, ferdler kendi kazançlarını teminat altına almak için işbirliği yaptıklarına göre, toplumun da herkesin ilerlemesini sağlamak için teşkilatlanması gereğini savunmuştur.

İkinci grup temel kuvvetler, üreme ile ilgili olanlardır ve bunlar hem gelecek, hem de türler için faaliyette bulunurlar. Üreme kuvvetleri hayvanlarda utanma veya itidal olmaksızın faaliyette bulunurlar. İnsanlarda ise aynı kuvvetler, akıl ve hayal gücü vasıtasıyla düzenlenir ve utanma ile itidal duygularına imkan verir. Gizlilik, üreme saikini tecessüs şekillerini meydana çıkaracak şekilde kapalı hale getirir.

Hayvanlar arasında arkadaş seçimi dişiler tarafından yapılır. Gerçekten, hayvanların en ilkel tiplerinde erkek yoktur. Hayvan hayatının belirli yüksek tiplerinde erkek sadece bir yardımcı olarak görünür. Ancak insanlar arasında erkeğin cinsi tercih kabiliyeti gelişmiştir. Cinsi seçimdeki bu farklılık insan ve hayvan dünyaları

arasındaki en önemli ayrılıklardan birisidir. Bu ayrılık, organizmanın daha hassas hale gelmesiyle birlikte yüksek bir varlığın daha fazla gelişmesi vakıasıyla izah edilmiştir. Bundan başka, erkek aklı vasıtasıyla kadında çeşitli istekler uyandırmaya ve bunları tatmin etmeğe muktedir hale gelmiştir. Bu sebeble kadın, erkeğe bir koruyucu ve istediklerini sağlayan bir varlık gözüyle bakar.

Aşk tipleri

İnsan dünyasında çoğalma temayülü, mahiyeti itibariyle hayvanî, fakat temel sonuçları bakımından son derece şümullu, kaba bir cinsi aşkı yaratmıştır. Cinsi aşk, flörtün gayri şuuri fakat hâkim faktörüdür. Cinsi aşk daha incelmış ve samimi fakat çoğu zaman kısa süreli hissi unsurların eklenmesiyle romantik bir hale gelmiştir. Romantik aşk, Ward'a göre, hayatın normal amaçlarına ulaşma hususunda yetersiz kalmaktadır. Romantik aşkın etkisi altında bulunanlar birbirlerinin mevcudiyetinden başka hiçbir şeyden haz duymazlar. Erkek çalışma, kadın sosyal hayat için ve hem erkek hem kadın fikri gayelerini gerçekleştirmek için elverişsiz hale gelirler. Kadın veya erkeği belli bir şey yapmaya sevkeden tek sebep diğzerinin o şeyin yapılmasını arzu etmesidir. Tabii veya cinsel aşk, romantik aşkın temeli olduğu gibi, romantik aşk da daha sonra daha yüksek bir aşkın yani evlilik aşkının esasını teşkil eder. Bununla beraber, erkeğin karısı için, karının kocası için olan aşkı, romantik aşktan tamamen farklıdır. Bu aşk, daha kararlı, hayatın normal akışını daha az rahatsız edici bir karakter taşır ve hem evi hem de aileyi sosyal bakımdan bağımsız kurumlar haline getirir. Evlilik aşkı çoğu zaman yüksek bir inceliğe ulaşır. Karı ve kocanın hayatın haz ve istiraplarını paylaşmaları sayesinde muhtevası gelişir. Analık aşkı, hayvanlar arasında bile şaşırtıcı cesaret örneklerini ortaya koymuştur. Anne kendi yavrusunu savunmak zorunluluğu ile hayret verici işler yapabilir. Analık sevgisi, en yüksek derecesinde, bütün hayat boyunca dikkati çekici bir kuvvet ve insan üstü bir bağışlama özelliği gösterir. Bundan başka akrabalığın doğurduğu sevgi, ana baba ve kardeş sevgilerini içine alır. Akrabalık ilkel bir grupta mevcut bulunan kan bağı veya bağlılık hissi haline gelir ve ırk hissine, dünya dayanışmasına yol açar. Ward, aynı zamanda bütün bu aşk tiplerine karşı nefret tiplerinin olduğunu da söylemiştir. Bu karşı koyma hissi çoğu zaman sevgiden daha kuvvetlidir ve kıskançlığın şiddeti yıkıcı davranışlara sebep olur. ırk

bağından doğan nefret, dünyadaki gelişim temayülünü önleyen, kötü, zalim ve yaygın bir duyguya sebep olabilir. Evlilik kurumları, çoğalma isteğinin sonucu olarak gelişmiştir. Çok karıllık, çok kocalılık ve benzeri evlilik tipleri ortaya çıkmış fakat tek karıllık en yüksek tip evlenme kurumu olarak kendisini göstermiştir.

Cinsiyet ayrılıkları

Çoğalma temayülleri çeşitli, cinsi ve sosyal eşitsizliklere sebep olmuş, erkek ve kadın ayrı sahalarda faaliyette bulunmuş ve birbirinden farklı sosyal durumları temsil etmişlerdir. Kadın ve erkek bir arada oturmalarına ve birbirleri ile dostluk etmelerine rağmen gerçekte ayrı dünyalarda ve ayrı düzeylerde bulunmaktadır. Kadın ve erkek arasında belli başlı eşitsizlikler şunlardır.

1 — Giyim eşitsizliği kadının aşırı derecede süslenmesi ve bunun neticesi ıstırap çekmesi ve hastalıklara maruz kalması neticesini doğurmuştur.

2 — Ödev eşitsizliği kadının eve kapanması köle veya şımarık bir sevgili haline gelmesi sonucunu yaratmıştır.

3 — Eğitim eşitsizliği, kadının geçmişte tecrübe yoluyla bilgi edinme imkanlarından tamamen yoksun olması sonucuna sebep olmuştur. Bundan başka toplum, kadını eğitim yoluyla bilgi edinme imkanlarından mahrum bırakmıştır.

4 — Haklardaki eşitsizlik kadının hukuk düzeni önünde daha aşağı bir duruma düşmesi anlamına gelmiş ve yasama organlarında temsilci bulunduramıyan kadınlar, özellikle mülkiyetle ilgili konularda ıstırap çekmişlerdir.

5 — Genel cinsiyet eşitsizliği kadını bazı zamanlarda erkeğin malı veya kölesi yapmıştır.

Kısaca, kadın son zamanlara gelinceye kadar fikri faaliyetlere katılma imkânlarından mahrum bırakılmış, aynı zamanda sosyal ve politik imkanlar da kadına verilmemiştir.

Ward'ın arzularla ilgili sınıflandırmasına geri dönerek **sosyo-jenetik** denilen üçüncü tip kuvvetlerin incelenmesine başlayabiliriz. Beslenme ve çoğalma arzularına zıt olarak **sosyo-jenetik** kuvvetler

doğrudan doğruya ırk gelişmesine veya sosyal gelişmeye yol gösterirler. **Oto-jenetik** kuvvetler ferdin muhafazasını, **filo-jenetik** kuvvetler ırkın korunmasını sağlar. **Sosyo-jenetik** kuvvetler, ırkın ve sosyal gelişmenin sağlanmasında rol oynarlar. **Sosyo-jenetik** kuvvetler, ahlâkî, estetik ve fikrî olarak Ward tarafından sınıflandırılmışlardır.

Ahlâk ya sosyal veya ferdidir. Sosyal ahlak geniş ölçüde örf kaidelerinin gelişimi neticesinde ortaya çıkar. Ward'a göre vazife ırkın güvenliğine uygun şekilde faaliyette bulunmak manasına gelir; fazilet ise insanoğlunun yeryüzünde devamına ve korunmasına elverişli bir hayata ve karaktere sahip olmasıdır. Diğer taraftan, ferdî ahlâk özgeçilik esasına dayanır ki, bu da bir insanın kendi enerjisini başka bir insan adına harcaması anlamına gelir ve kişinin diğerlerinin ruhsal durumunu kendi kişiliğinde temsil etmesi demektir. Ahlâk, insanın çalışmasıyla dünyanın daha iyi hale getirilebileceği inancına dayanan insancılığa yol açar. Meliorizm toplumun en az istirap ve en fazla saadet verecek şekilde yeniden düzenlenmesi amacını güder. Meliorizm duygusal olmayan bir gelişme veya insanın yahut sosyal durumun daha iyi hale getirilmesi manasına gelir. Bu terim **George Eliot** tarafından bulunmuş, **Comte** tarafından geliştirilmiş ve Ward tarafından daha realist bir muhtevaya kavuşturulmuştur. Ward, estetik güçlerin görülemeyen veya derinde yer etmiş şekillerden ibaret olduğu görüşündedir. İlk bakışta düzensiz ve gözü tırmalayıcı görünen manzaranın gerisinde esaslı bir simetri ve denge vardır. Heykel, resim ve bahçeçilik tabiatın taklidinden ibarettir. Bununla beraber mimari, düz hatlara, muntazam eğrilere, diğer simetrik ve geometrik biçimlere önem verir. Popüler müzik aletlerinin icadı sayesinde halk müzikten faydalanmak imkanına sahip olmuştur. Resim ve heykel alanlarında buna benzer buluşlar olmadığı için bu alanlar ancak büyük kabiliyetlere açık bulunmakta ve bunların eserleri servet ve zevki birleştirmiş bulunan birkaç kişinin malı olmaktadır.

Fikri kuvvetler

Fikri kuvvetler başlıca bilme isteklerini içine alır ve bu istekler üç tanedir: 1 — Bilgi elde etme, 2 — Gerçeği bulma, 3 — Bilgiyi verme. Bilgi elde etme isteği muhtemelen gençlerde çok kuvvetlidir. Onlar herşeyi ayırım yapmaksızın öğrenirler. Yeni gerçek-

leri bulma arzusunun doğurduğu haz, ilâhi bir heyecana sebep olur. Bilgiyi başkalarına verme: 1 — Konuşma, 2 — Öğretme, 3 — Ders verme, 4 — Yazma yolları ile gerçekleştirilir. Dinamik kuvvetlere ilâve olarak toplumda yol gösteren bir vasıta vardır ki, buna akıl denilir. Ward, duygular ve düşünce arasında veya duyguların, isteklerin kaynağı olan itici güce sahip zeka ile düşüncenin ve fikirlerin kaynağı veya organı olan zeka arasında temelsiz bir ayrımı yapıyor. Ward'ın psikolojik görüşlerinin ilmî olmadığı genellikle kabul edilmektedir. Ward, aklın düşünme veya kavrama alanını, bilincin etkili özelliklerinden tamamen ayırmış, düşünce ve fikrin dinamik özelliğini anlamaya muktedir olamamıştır.

Ward'ın düşünceye büyük inancı vardı. Düşünce sosyal enerjiyi düzenleyebilen, sınırlandırabilen ve tabiatın kör, merhametsiz metodlarından ölçülemeyecek derecede üstün gaî gelişme metodlarını bulabilirdi. «Son derece bol geçim maddelerini üretmek ve en iyinin seçilmesine elverişli çevreyi sağlamak» sonsuz kaynaklara sahip tabiatın normal amacıdır. Tabiat imkânların sonsuz çoğalışı ile başarıyı temin eder; en elverişlilerin yaşaması için büyük çoğunluğun kurban edilmesi sonucunu öngören metod son derece tahrip edicidir. Aklın metodu bunun aksidir. Akıl basiret sayesinde toplumun bütün dinamik kuvvetlerinden faydalanır, yani insan arzularını, yapıcı ve düzenli şekilde kullanır. Gaî metodlar sayesinde sosyal kayıplar en az dereceye indirilir: Akıl en iyi sosyal gayeleri düşünüp uygulama gücüne sahip olduğu halde tabiat bir kör gibi faaliyette bulunur. Düşünce, tabiat kuvvetlerine hükmetmek ve onları insan ihtiyaçlarına yardımcı hale getirmek gücüne sahiptir ve eğitim gelişmenin tılsımlı anahtarıdır.

Sosyal dinamik

Ward, sosyal dinamik ve toplumsal gelişme konusunda belli başlı dört prensibi savunmuştur. 1 — Bunlardan birincisi potansiyel farklılıktır. Ward'ın fizikten aldığı bu terim ferdlerin potansiyel imkanları arasındaki farklılıkları gösterir. Bunlar aynı zamanda kültürlerin değişiminde de görülür. Değişim sosyal kararlılığı bozar ve sosyal sorumluluk yaratır. Cinsiyet potansiyel farklılığın korunmasını sağlayan vasıta olduğu halde, cinsiyetsiz çoğalma esas itibarıyla türlerin tekrarlanması neticesini doğurur. Cinsiyete dayanan çoğalma ise, her zaman kullanılmaya elverişli sayısız yön-

lerde değişikliklere sebep olur. Nesillerin değişimi neticesinde ortaya çıkan potansiyel farklılık, son derece dinamik bir karakter taşır, sayısız farklılıklar yaratır ve bu sebepten gelişme için sonsuz fırsatlar sağlar. Benzer şekilde kültürlerin mübadele yolu ile aşılması sosyal ilerleme için birçok imkanları meydana getirir. Gelişme, birbirine benzemeyen unsurların birleşmesinden doğar. Potansiyel farklılık bir aklın diğer bir akılla uyumsuzluğa düşmesi halinde belirir, düşünceler çatışır ve sonuç muhtemelen bir icad olur.

Potansiyel farklılık yaratıcı bir senteze sebep teşkil eder. İki unsur birleştiğinde netice genel olarak bu unsurların toplamlarından farklı bir şeydir. Belli ölçüde hidrojenin oksijenle birleşmesi suyu meydana getirir ki, bunun özellikleri ne hidrojende ne de oksijende mevcuttur. Benzer şekilde iki fikrin insan aklı tarafından birleştirilmesi yeni bir fikri, dolayısıyla gelişmeyi doğurabilir.

2 — İkinci dinamik prensip, **innovation** olup, bunun biyolojideki karşılığı, asıl halinden değişik şekilde meydana gelen hayvan veya bitkidir. Tabiatta veya toplumda tesadüfi değişimler meydana gelir. Hayat bazan saf veraset ölçülerini bozar ve yenilik meydana getirir. Ani değişme, yenilik anlamında **variation** hayatın coşkunluğu neticesinde ortaya çıkar. Bazan tabiat verasetin sert kaidelerine bağlı olma durumuna karşı tepki gösterir. Kendi kanunlarına karşı gelir ve şahlanır. Sosyal yenilik bir icattır. Yeni fikirler çoğunlukla tesadüfi şekilde meydana çıkar. Akıl, coşkunluk içinde yeni terimler bulur, realitenin yeni özelliklerini bir anda benimser. Yerleşmiş olan ve doğru sanılan fikirlere zıt yeni fikirler yaratır.

3 — Ward'un üçüncü gelişme kanunu **conation**'dur. Bu terim arzunun tatmin edilmesi, hayatın korunması veya devam ettirilmesi, çevrenin değiştirilmesi maksadıyla girişilen sosyal çabayı göstermek için kullanılmıştır. Toplumsal arzularını tatmin etmek için kişi sosyal gelişmeye yardım eder. Çocuğun hayatını korumak suretiye anne ırkın genliğine faydalı olur. Anne ve babanın çocuk için yaptığı fedakârlıklar toplum refahını çoğaltan gayretlerdir. Maddi veya ruhi çevrede gerçekleştirilen her yapıcı değişme insanlığa fayda sağlar. **Conation**, günlük hayatın normal akışı içinde girişilen çeşitli faaliyetleri içine alan bir terimdir. Bu faaliyetleri yapanlar bilinçli şekilde insan genliğinin çoğalmasına yardımcı olurlar.

Sosyal gaye

4 — Ward'ın belirttiği, daha önce tartışması yapılmış olan dördüncü prensip sosyal gaye prensibidir. Sosyal gayenin imkânları sınırsızdır ve sosyal gaye insanların arzularını ve ihtiraslarını sosyal bakımdan faydalı kanallara çevirebilir. İnsanların ihtirasları yanlış gayelere yöneldiği zaman kötü sonuçlar verir. Bu ihtiraslar ateşe benzer, yok edici veya faydalı olabilir. Kişiler toplum üyesi olarak basiretlerini geliştirirler ve sosyal gayeler için birlikte çalışırlarsa dünyanın akışını değiştirebilirler. Tabii gelişme, dünyanın yarısını halâ cehalet, fakirlik ve perişanlık içinde bırakmaktadır. Toplum kendi adına maharetle hareket etmelidir. Milyonlarca insan fazla çalışmakta, diğer taraftan milyonlarca insan ise az çalışmaktadır.

Deha

Ward, büyüklüğün, akli güçten fazla hissi güce dayandığı kanaatini taşıyordu ve aynı zamanda normal kabiliyete sahip, teşebbüs gücü bulunan insanlara inanıyordu. Bu sebeble normal zekaya sahip olan insanın eğitilmesi toplumca yerine getirilmesi gerekli bir ödevdir. Ward toplumda ancak bir kaç dâhi bulunabileceği ve bunların üstün kabiliyetleri dolayısıyla çevrelerinin üstüne çıkabileceği görüşünü reddeder. Ona göre, deha, ruhsal enerjinin fazlasıyla teksif edilmesinden başka birşey değildir. Bu şekilde, davranmak suretiyle her insan medeniyete bir kıymet katabilme şerefini taşıyabilecektir. Ward, dehaların her sosyal tabakada, zenginler arasında olduğu gibi fakirler arasında, sarayda olduğu gibi kulübede de meydana çıkabileceğini belirtmiştir. Toplumun imkan vermemesi yüzünden aşağı tabakalara mensup dehaların ve kabiliyetlerin nasıl insafsızca yokedildiğini de göstermiştir. Bu problemin çözümlenebilmesi için bütün faydalı bilgilerin her yerde bütün insanlara sağlanmasını savunmuştur. İlmî bir sistemin mükemmelleştirilebilmesi için elde edilen kıymetli bilgilerin daha iyi şekilde dağıtılması gerektiğine inanmıştır. Ward, eğitimin sosyalleştirilmesinin kuvvetli bir savunucusu olmuştur.

Ölümünden bir ay sonra yayınlanan makalesinde Ward, sosyal gelişme görüşünü, **eugenics**, **euthenics** ve **eudemics** terimleri ile ifade etmişti. Sağlıklı bir doğum teorisini, hastalıksız bir çevre teorisi ile tamamlamıştır. Bunun pratik neticesi sağlıklı insanların

meydana getirdiği toplumdu. Ward, **sociocracy**'nin savunucusu olmuştur. Bu terim ile, ferdlerin egemenliği egoist şekilde kullandıkları demokrasiyi veya hükümdarlık idaresini kastedmiyordu. **Sociocracy** her kişinin esas itibariyle kendi menfaatleri tarafından değil fakat toplum menfaatleri tarafından yönetilmesi manasına geliyordu.

Ward'ın zihnindeki temel fikirlerden birisi olan başarı insan hayatının temel hedeflerinden birisini gösteriyordu. Sosyal ölümsüzlüğe kavuşabilmek için kişinin, insanlığın gelişmesine katkıda bulunması lâzımdır. Çünkü kütleler, toplum adına hiçbir şey sağlayamazlar.

Ward'ın sosyolojik görüşleri hakkındaki bu incelemeyi yaparken yazar, konu ile ilgili soyut ve felsefî sonuçları bilimsel bir tez olarak incelemek amacını gütmemiştir. Aynı şekilde yazar, Ward'ın düşüncesindeki zayıf noktalara karşı polemığe girişmeye teşebbüs etmemiş yalnızca onun kusurlu, monist felsefesine ve hatalı melek psikolojisine dikkati çekmekle yetinmiştir. Ward'ın sosyoloji sistemindeki kuvvetli ve yapıcı unsurların açıklıkla ve etkili şekilde izah edilmesi yazarın amacı olmuştur.